

Kampen om Israels sjæl

Martin Krasnik

Er Israel skabt som et refugium for alverdens jøder, der skulle gøre jøder til herrer over egen skæbne, eller er det en jødisk stat, hvor jødiske love og normer flyder sammen med staten?

Lige før nytår skete et lille mirakel i Jerusalem. Det gør der sikkert hele tiden i Den Hellige Stad, men netop denne begivenhed burde have fået bred international opmærksomhed. Hør bare: I det israelske parlament Knesset sidder det lille politiske parti Shas. Normalt er partiets parlamentsmedlemmer enige om alting, i hvert fald udadtil. Hierarkiet er støbt i beton, og man refererer med stor disciplin til ledelsen, ikke mindst den ældgamle 'åndelige leder' Ovadia Yosef og hans nærmeste folk. I hvert fald udadtil.

Shas er det måske mest indflydelsesrige parti i Israel, fordi det de sidste mange år har været udslagsgivende, når en ny regering skulle sammensættes. Det har deltaget i regeringer, der har været ledet af både Likud, Kadima og Arbejderpartiet. Partiet er mest opsat på at sikre penge til det ultra-ortodokse sefardiske samfund, det vil sige stærkt religiøse

jøder med orientalsk baggrund. Men det har bevæget sig stadig længere mod højre i civile religiøse spørgsmål for ikke at tale om de uforsonlige holdninger til palæstenserne. Partiet symboliserer mere end noget andet den stærkt religiøse del af Israels voksende indflydelse på hele det israelske samfund.

Men så skete der noget. Partiet har to rabbinere blandt sine 11 parlamentsmedlemmer. En af dem hedder Haim Amsalem, en from mand, der er født i Algeriet og kom til Israel som 11-årig i en af de mange immigrationsbølger fra arabiske lande. Han gik til frontalangreb på sit eget parti. Partiets ledelse har groft svigtet den autentiske jødedom, skrev rabbiner Amsalem. Med dets fundamentalistiske tolkning af *halakha* – den jødiske lov fra Biblen til Talmud til alskens rabbineres fortolkninger – er partiet ved at undergrave vigtige dele af Israels base, mente denne

modige rabbiner. I en række afgørende spørgsmål om konverteringer, ægteskab, værnepligt og uddannelse, skrev Amsalem, har det ortodokse Israels lederskab besluttet sig for ikke at bidrage til Israels velbefindende.

De lederløse sekulære

Haim Amsalems mod til at stå frem er en meget stor sjældenhed. Han sagde det, som man normalt kun hører fra det stadig svagere og politisk lederløse sekulære, humanistiske Israel: At der er ved at ske en afgørende skade på Israels demokratiske og liberale fundament. Det skyldes ikke forholdet til palæstinenserne, men derimod at det ultra-ortodokse Israel i en alliance med højrefløjten har taget magten over store dele af landets civilsamfund og truer demokratiet på livet.

At partiledelsen tog det alvorligt, fik han straks at mærke. Haim Amsalem blev hurtigt ekskommunikeret fra Shas. I ultra-ortodokse områder i Jerusalem og Bnei Brak blev der opsat plakater mod gudsbespotteren Amsalem. Parti-ayatollah Ovadia Yosefs søn erklærede, at Amsalem med sine udtalelser bærer ansvaret for vinterens lange tørke i Israel. Og i Shas-avien *Yom leYom* blev den frafaldne rabbiner sammenlignet med Amalek, jødernes bibelske ærkefjende (hvis folk blev udslettet af Kong David i hellig krig).

Amsalem blev beordret at træde

ud af parlamentet, hvilket han stadig nægter. I et interview i januar sagde han, at han står ved alle sine argumenter, og at han grundlægger en ny social bevægelse, der skal skabe sammenhæng mellem de ortodokse jøder og resten af det israelske samfund.

Vi hører sjældent om den slags debatter, fordi omverdenen er så optaget af forholdet mellem Israel og palæstinenserne. Men i Israel fylder de stadig mere i offentligheden. Historien om Haim Amsalem handler grundlæggende om, hvad Israel skal være for en stat, og hvilken rolle religionen skal spille i det israelske samfund. Og det har i sidste ende stor betydning for muligheden for fred i regionen.

For at forstå den eksistentielle dybde af dette, må man se nærmere på substansen i rabbinerens kritik.

Det første skud var rettet mod det ortodokse Israels holdning til konvertering, altså omvendelse til jødedommen. Det er i sagens natur et afgørende spørgsmål i Israel.

De ortodokse partier har været stærkt betænkelige ved den lille million jøder, der i de sidste 20 år er ankommet fra det tidligere Sovjetunionen. Er de nu også jøder i *halakhisk* forstand; kan man kort sagt være sikre på, at deres mor er jøde? Det er velkendt, at mange af de russiske immigranter har haft en – skal vi sige – mere liberal definition af jødisk ophav, nogenlunde som den israelske stat: Er en enkelt bedsteforælder jø-

disk, er det nemlig tilstrækkeligt til israelsk statsborgerskab.

Når de russiske immigranter og deres børn har skullet tjene i forsvaret, har militæret tilbudt korte kurser i jødedom og jødisk historie, der afsluttes med en formel konvertering under opsyn af forsvarets egne rabbinere. Så vidt så godt. Problemet opstår, når disse soldater bliver færdige med værnepligten og gerne vil giftes. Så foregår det nemlig hos de ortodokse rabbinere, idet man ikke kan indgå civilt ægteskab i Israel. Og her har det ortodokse establishment hen over vinteren krævet en lov vedtaget, som giver dem mere kontrol over forsvarets mange konverteringer af folk med 'tvivlsom' jødisk baggrund.

Hæren mod rabbinerne

Hæren mod rabbinerne; i sin kerne en modsætning mellem det sekulære og religiøse Israel. Og Haim Amsalems argument var det simple: Hvordan kan indflydelsesrige partier i Israel i dén grad undergrave landets sikkerhed ved at stille spørgsmålstegn ved mennesker, der ikke blot kommer for at bo i landet, men sågar også for at forsvare det? Her har det ortodokse Israel fjernet sig grundlæggende fra landets interesser, sagde han. Senest har han understreget, at han støtter indførsel af civile ægteskaber, hvilket vil være et stort slag mod det ortodokse lederskabs indflydelse på resten af sam-

fundet. Amsalems andet skud rettede sig mod de ortodokses eget bidrag til samfundet. Lige siden landets oprettelse har ortodokse israelere været undtaget fra den ellers obligatoriske værnepligt. Årsagen har været, at de skulle studere Talmud; det højeste bidrag til jødedommen.

Af samme grund er tusinder og atter tusinder ortodokse mænd undtaget de almindelige regler på arbejdsmarkedet. De får nemlig en livslang ydelse fra staten for at kunne studere på landets *yeshivaer*, de religiøse seminarer. Pengene udbetales ofte gennem disse yeshivaer, der får penge af staten.

Der snydes og bedrages ofte med pengene, men selv hvis alt altid gik efter bogen, ville ordningen alligevel være en stadig tungere økonomisk byrde for Israel. Og for de ultra-ortodokse selv: Ydelsen er så lav, at disse stærkt religiøse familier med deres mange børn ofte lever i sørgelig fattigdom uden kontakt til resten af samfundet.

Dermed fastholder deres politiske ledere op mod en tredjedel af Israels indbyggere i et egentligt parallelsamfund. Men de bør og skal bidrage og tage et værdigt ansvar, sagde rabbineren. Samme logik gælder hans tredje kritikpunkt: Uddannelsen af unge ultra-ortodokse i private, statsstøttede skoler. Deres partier og institutioner har arbejdet for at lade bibelstudierne fylde så meget som muligt på bekostning af bred

undervisning i matematik, naturvidenskab og sprog – endnu en katastrofe, både for de unge selv og hele samfundet.

Debatten om Haim Amsalems synspunkter går egentlig tilbage til grundlæggelsen af Israel. I 1947 blev der indgået en *deal* – kaldet Status Quo-aftalen – mellem den første premierminister, David Ben-Gurion, og de ultra-ortodokse jøder i form af partiet Agudat Israel. Hvis de støttede opbygningen af staten, fik de til gengæld uindskrænket indflydelse på en række civile spørgsmål: Ægteskab og skilsmisser, konverteringer og sabbattens 'ukrænkelighed'.

Sekulære zionister og politikere som David Ben-Gurion mente utvivlsomt, at disse ekstremt religiøse mennesker ville forsvinde i takt med moderniteten og udviklingen. Der tog han fejl, som så mange andre. Det ultra-ortodokse Israel er vokset og vokset og har forsvaret Status Quo-aftalen med hud og hår.

'Litauiske' rabbinere

Den opmærksomme læser vil for længst have spurgt sig selv, om der da ikke er holdningsforskelle i det ultra-ortodokse Israel? Som bekendt er den jødiske befolkning opdelt i sefardiske og askenaziske jøder, altså dem med henholdsvis orientalsk og europæisk baggrund. Det gælder også de ultra-ortodokse. Men på trods af de sefardiske jøders store antal har deres politiske ledelse – i

form af Shas-partiet – i høj grad underlagt sig holdningerne hos deres ashkenaziske trosfæller, ofte kaldet de 'litauiske' rabbinere, som allerede var etableret i Israel, da de orientalske jøder kom til landet i 1950'erne og 1960'erne. Debatten om Amsalem skyldes også, at mange sefardiske jøder er trætte af ashkenaziernes indflydelse. Sefardiske jøder, mener mange, har slet ikke samme tradition og historie (ikke mindst pga. århundredes antisemitisk tvang i Europa) for adskillelse fra resten af samfundet.

De mest kritiske røster vil sige, at den ultra-ortodokse ledelse i virkeligheden *ønsker* denne adskillelse: Kontakt med resten af samfundet gennem arbejde og værnepligt risikerer netop at gøre de unge kritiske over for deres eget lederskab og dets ufravigelige rabbiner-hierarki.

Alt dette handler om et fundamentalt spørgsmål med store konsekvenser: Er Israel en stat for jøder eller en jødisk stat? Altså: Er Israel skabt som et refugium for alverdens jøder, en dyb historisk nødvendighed, der skulle gøre jøder til herrer over deres egen skæbne? Eller er Israel snarere en jødisk stat, hvor jødiske regler og love og normer flyder sammen med staten?

Man kan argumentere for, at Israel er begge dele, og at modsætningen i denne dobbelthed bliver større og større. Det handler med andre ord om, hvor meget religionen skal fylde i både statens affærer og civil-

samfundet i bred almindelighed. Og om hvordan man overhovedet skal definere zionismen: Som en religiøs eller sekulær størrelse.

Det sidste er naturligvis også afgørende for forholdet til palæstinerne. Ifølge politologen Yaron Ezrahi fra det Hebraiske Universitet i Jerusalem var der i årtier efter grundlæggelsen af landet en national konsensus om den zionistiske fortælling om Israel. Var sekulære og religiøse zionister uenige om deres nationalismes udgangspunkt og mål, var de enige om midlerne: At opkøbe og erobre og forsvare territorium til jøder på flugt.

Også i årene efter krigen i 1967 og besættelsen af Vestbredden og Gaza stod de to lejre sammen: For de religiøse handlede bosættelserne om tilbageerobring af bibelsk land. For de sekulære skulle de styrke Israels sikkerheds.

Men i dag er der to klart modsatte versioner af den israelske nationalkamp. Den nationalreligiøse side er grundlagt på en lang historie om undertrykkelse og udryddelse, en evig kamp for overlevelse, pessimistisk og mistroisk over for ikke-jøder og med en stærk tro på jødisk styrke og sammenhold. Den anden er den sekulære version, der i 1990'erne endelig forstod, at der er grænser for, hvad man kan udrette med militær magt, og for hvor meget en demokratisk stat kan gå på kompromis med sine universelle værdier.

Det ultra-ortodokse Israel var i

mange år parat til at forhandle med sekulære regeringer. Hvis de blot kunne fastholde og udvide deres privilegier i det israelske samfund, ville de fx gerne gå med til at opgive bosættelser. Den handel gjorde netop Shas-partiet til en vigtig partner i Oslo-processen i 1990'erne.

Men den tid er forbi. Stadig flere fattige sefardiske ultra-ortodokse er flyttet ud i bosættelsernes billige boliger, og partiet har rykket sig ideologisk. I dag har de ultra-ortodokse partier sluttet sig entydigt til den del af Israel, der bekender sig til den indadvendte, evigt kæmpende zionisme. Da Ariel Sharon ryddede bosættelserne i Gaza-striben, sagde Shas' åndelige leder, at Gud ville slå Sharon til jorden.

Kun en femtedel sekulære

Hvor står så den del af det israelske samfund, der stadig bekender sig til en demokratisk, pluralistisk version af zionismen? Hvis man befinder sig i Tel Aviv står den stærkt, og her kan man leve uden den store kontakt til de religiøse spændinger og konfrontationer om landets sjæl.

Men denne grundholdning giver ikke længere politisk magt. Arbejderpartiet er de facto udslettet. Fredsfløjen er træt og usammenhængende. På den ene side er det, fordi denne pragmatisme var drivkraften i fredsprocessen, der er kørt så eftertrykkeligt i grøften og dermed har mistet afgørende trovær-

dighed. På den anden side skyldes det landets demografiske udvikling. I dag siger kun en femtedel af de jødiske israelere, at de er sekulære, en andel af befolkningen, der er styrt-dykket de sidste årtier. 47 pct. kalder sig 'traditionelle', mens den hastigt voksende ortodokse del i dag udgør 33 pct. af israelerne. Af denne tredjedel siger hele 71 pct., at de er politisk højreorienterede.

Den vigtigste grund til Israels politiske lammelse i forhold til palæstenserne er, at der er opstået en ny alliance på den israelske side. De mange russiske immigranter og deres børn er langt mere højreorienterede end resten af det ikke-ortodokse Israel. Over tre fjerdedele af israelere med russisk baggrund siger i en meningsmåling, at alle arabere, altså dem med israelsk statsborgerskab, bør forlade landet.

Personifikationen af den kompromisløse holdning er udenrigsminister Avigdor Lieberman fra det russiske parti Israel Beteinu. Lieberman har ment, at Israel bør flytte palæstenserne ud af Vestbredden, en holdning, der med et pænt ord kaldes 'transfer', med et mere præcist udtryk: etnisk udrensning. Det siger udenrigsministeren ikke noget om for tiden, men det er en udbredt holdning i hans bagland.

Der er en grundlæggende modsætning mellem de ofte meget sekulære israelere med russisk baggrund og det ortodokse samfund, ikke mindst når det gælder konverterin-

ger. Men i den skeptiske og kompromisløse holdning til ikke-jøder har de fundet sammen om en ekstrem retorik, og her skelnes sjældent mellem palæstenserne i de besatte områder og israelske arabere.

Arabiske slanger

Det er der flere opsigtsvækkende eksempler på. Parti-overhovedet Ovdia Yosef har kaldt arabere for både myrer og slanger, og religiøse overhoveder blander sig stadig mere i spørgsmål om Israels etniske og religiøse sammensætning.

I de sidste måneder har en religiøs fatwa mod arabiske statsborgere fx spredt sig som en løbeild gennem landet. Den begyndte i Safed, den smukke bjergby i det nordlige Israel, der tiltrækker en mærkelig blanding af hippier og religiøse. Her erklærede overrabbiner Shmuel Eliyahu i december, at jøder ikke må leje boliger ud til arabere. Han fik støtte af 47 rabbinere, mest fra mindre byer, men også Eilat og Tel Aviv-forstaden Rishon Letzion. De har ikke nogen stor indflydelse nationalt, men mængden gjorde indtryk. I sidste ende udtrykte hele 300 rabbinere deres støtte til Eliyahu.

Den slags kan man finde folk, der mener i mange lande. Men i Israel får det for tiden en større politisk overbygning. Højrefløjten vil etablere to kommissioner, der skal undersøge israelske organisationers eventuelle antiisraelske virke, læs: men-

neskerettighedsorganisationer, der kritiserer den skridende retstilstand i landet. Kravet er udmøntet i et lovforslag, der i skrivende stund har tilslutning fra det snævrere flertal i Knesset.

Vinderen af den prestigøse Israelpris, politologen Zeev Sternhell, har sagt, at denne type holdninger i Europa i tiden efter Anden Verdenskrig kun matches af Francos Spanien. Der er med andre ord tale om et fascistoidt, paranoidt og etnocentrisk verdenssyn. Sternhell fik selv udmålt straffen for sine udtalelser i form af en rørbombe foran sit hus i Jerusalem. Premierminister Benjamin Netanyahu har godt nok taget afstand fra 'forbuddet' mod at udleje til arabere, men blot en enkelt gang, mens andre ledende politikere forholder sig meget tavse.

Det skyldes naturligvis de meget religiøse partiers indflydelse i parlamentet. På den måde kan man sige, at Israel ligner resten af regionen stadig mere. Shas eller de andre ultra-ortodokse partier minder naturligvis meget om islamistiske partier og organisationer som det Muslimske Broderskab i Egypten. Politik og religion opfattes som ét, og der arbejdes både politisk og socialt på at lade de religiøse regler, love og normer gælde for så meget af samfundet som muligt, mens de selv forsøger at blive undtaget den almindelige retstilstand.

Det bedste eksempel er måske Dov Lior, overrabbineren i bosættel-

sen Kiryat Arba ikke langt fra Hebron. Han har givet sin velsignelse til en ny bog, *Torat HaMelech*, skrevet af to andre rabbinere fra en anden bosættelse. Her erklæres det, at det bibelske forbud mod at slå ihjel kun gælder jøder, og at det dermed er religiøst i orden at dræbe Israels ikke-jødiske fjender, også deres børn. Overrabbineren nægter at lade sig afhøre af politiet. Hvis det så blot blev ved det. Situationen har fået flere ortodokse politikere til at fremsætte lovforslag der skal gøre rabbinere juridisk immune for udtalelser af religiøs art. I et teokrati skal rabbinerne naturligvis have det sidste ord.

Det er ikke så mærkeligt, at mange liberale og sekulære israelere føler, at jorden skrider under dem. Det er heller ikke så mærkeligt, at en mand som den modige Shas-rabbiner Haim Amsalems ord falder på et meget tørt sted.

Man kan snildt argumentere for, at alt dette er meget vigtigere for Israels fremtid end eventuelle kompromiser med palæstinenserne. Men man kan være sikker på, at så længe konflikten med naboerne forbliver uløst, ja, så vil israelerne fortsat skyde de helt store slagsmål om landets egen sjæl foran sig.

Martin Krasnik er cand.scient.pol., journalist på Weekendavisen, tidl. vært ved DR2's Deadline, og korrespondent i Jerusalem, London og Washington. Vært i magasinet 'Ellemann\Lykketoft' på TV 2